

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 2-78-055.2(497.4Sežana)"1892/1914"

Prejeto: 23. 6. 2015

Barbara Šatej

mag. znanosti, bibliotekarka, Filozofska fakulteta, knjižnica oddelka za zgodovino, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: barbara.satej@ff.uni-lj.si

Prispevek k delovanju sežanske ženske podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda

IZVLEČEK

Članek na podlagi arhivskih in časopisnih virov oriše delovanje ženske podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda za Sežano in okolico od njene ustanovitve leta 1892 do začetka prve svetovne vojne. Podobno kot ostale podružnice je prirejala veselice in dobrodne prireditve, organizirala nabirke in izpeljala vsakoletni podružnični občni zbor. Bila pa je tudi prva ženska podružnica, ki je organizirala in gostila veliko letno skupščino celotne Družbe CMD 26. julija 1894 v Sežani. V članku so predstavljene tudi življenjske zgodbe posameznic, ki so vidneje sodelovale v podružnici.

KLJUČNE BESEDE

Družba sv. Cirila in Metoda, ženske podružnice, Sežana, biografije

ABSTRACT

A CONTRIBUTION TO THE WORK OF THE SEŽANA-BASED WOMEN'S SUBSIDIARY OF THE CYRIL AND METHODIUS SOCIETY

Based on archival and newspaper sources the article describes the work of the women's subsidiary of the Cyril and Methodius Society for Sežana and its surroundings from its founding in 1892 to the beginning of the First World War. Similarly to other subsidiaries, it organised fêtes, charity and fundraising events, and held annual general meetings. It was the first women's subsidiary to have organised and housed a great annual meeting of the entire Cyril and Methodius Society, which took place on 26 July 1894 in Sežana. The article also presents life stories of some members who played a visible part in the subsidiary's operations.

KEY WORDS

Cyril and Methodius Society, women's subsidiaries, Sežana, biographies

Družba CMD in ženstvo

Družba sv. Cirila in Metoda (CMD)¹ je bila ustanovljena v Ljubljani leta 1885 kot slovenska zasebna šolska narodnoobrambna organizacija, katere glavni namen je bil postaviti se po robu nemškemu in italijanskemu raznarodovalnemu delovanju na šolskem področju, torej postopni germanizaciji in italijanizaciji slovenske šolske mladine, ki sta jo izvajala zlasti nemški Deutscher Schulverein in italijanska Lega Nazionale.² Po češkem vzoru ustanovljena organizacija je v svojih pravilih med drugim zapisala, da je njen namen »vsestransko podpirati in pospeševati slovensko šolstvo na katoliško-narodni podlagi« tako, da za slovenske otroke »napravljajo in vzdržujejo šole in otroške vrtove ali pomagajo napravljati in vzdrževati jih, nastavljajo učitelje, dovoljuje podpore in nagrade, izdaja primerne spise in knjige«. ³ Njena skrb je bila tudi, »da se slovenska mladina izobrazí v dobre kristjane, vne-te Slovence in zveste Avstrijance«. ⁴ Zasnovana je bila vseslovensko, saj je v ta namen razpredla gosto mrežo podružnic po vsem slovenskem prostoru, ustanovila 10 zasebnih osnovnih šol in 27 otroških vrtev ter finančno pomagala javnim in zasebnim slovenskim šolam in vrtcem. Denar je pridobivala s prodajo lastnih izdelkov ter s članarinami, darovi, nabirkami in izkupički z različnih prireditve, ki jih je sama organizirala. Glavni denarni prispevek pa so matični CMD pošiljale njene podružnice, ki niso samo prirejale obvezne letne skupščine in zbirale denar, ampak bolj ali manj uspešno organizirale različne podružnične prireditve. CMD je letna poročila in poročila z občnih zborov ali »velikih skupščin«, ki jih je organizirala vsako leto po različnih slovenskih krajih, redno objavljala v *Vestniku (Koledarju) šolske družbe sv. Cirila in Metoda*,⁵ kjer so bili objavljeni tudi sezname podružnic z imeni vodstvenih članov in odbornikov, številom vseh članov in višino donacij. Tekoče zadeve so objavljali tudi v takratnem dnevem časopisju. Kljub vzponom in padcem se je CMD uspelo obdržati še med obema vojnoma, ko je predvsem nudila podporo obmejnim Slovincem takratne Jugoslavije in tajno podpirala

Slovence na drugi strani meje. Po drugi svetovni vojni je njeno delovanje počasi ugasnilo.⁶

Glavni voditelji družbe so bili učitelji in duhovniki,⁷ daleč najbolj agilne pa so bile članice. CMD je bila namreč v tistem času, po besedah Andreja Vovka, »s svojim narodno-obrambnim delovanjem, ki ga je zavestno gradila na delovanju žensk, eno prvih okolij, kjer so lahko enakopravno delovale z moškimi«. ⁸ Bila je prva organizacija, ki je v svoje vrste pridobila množico slovenskih žensk ne glede na razredno pripadnost ali izobrazbo. Še predobro se je zavedala, da so prav ženske tiste, ki bi lahko največ storile na področju dobrotelosti v korist delovanja CMD in njenih zastavljenih ciljev, saj so se pri tem že izkazovale, pa tudi njihovo poslanstvo je bilo tako, da so se na tem področju odlično znašle. Po drugi strani pa so lahko samo prenesle svojo vlogo, ki so jo imele v družinskem krogu, tj. skrb za otroke, pod okrilje CMD, katere glavna naloga je bila skrb in vzgoja narodnozavedne slovenske mladine. Po vsem slovenskem ozemlju so se ženske dejansko množično vključevale v društvene podružnice in pridno zavihale rokave. Da se CMD glede ženskih predstavnic ni motila, dokazuje že to, da so na rednih letnih občnih zborih CMD, na katerih so sodelovali zastopniki vseh podružnic, številni govorniki pohvalne in laskave besede najpogosteje namenili prav njim.

Delež samostojnih ženskih podružnic v okviru slovenske CMD je bil razmeroma visok, leta 1900 je dosegal 38,8 odstotkov vseh članov in članic CMD brez upoštevanja števila članic mešanih odsekov, kar bi njihov delež še povečalo.⁹ Da so ženske podružnice že v veliki večini, so pri pregledu razvoja in gibanja svojih podružnic ugotavljali že na redni skupščini Družbe sv. Cirila in Metoda leta 1893, ki je potekala prav v Sežani na Krasu. »To pa je v razvoju naše družbe – da rabim besede slavnega pesnika iz nekega njegovega lista do tajništva – ,najlepši uspeh, ker se je vzdramilo in na delo stopilo naše ženstvo, to je za nas največjega pomena, rekel bi zgodovinske važnosti.‘ Da, čast in slava Vam, žene slovenske in dekleta! S tem svojim činom ste dokazale ptujemu in domačemu svetu, da umevate svoj poklic, da imate pri vzgoji slovenske dece tudi ve besedo, da nočete prepuščati nasprotniku nobenega otroka več. Ve, ki ste po naravi že odločene, da čuvate domače ognjišče, pomagajte po naši družbi zbirati okrog njega mladino, ki jo nasprotnik z mamilom slepi ter vabi v svoje potuj-

* Zahvaljujem se mag. Danieli Juričić Čargo in Anji Paulič iz Arhiva Republike Slovenije za pomoč pri iskanju gradiva. Gospodu Janku Kastelicu pa se zahvaljujem, ker mi je prijazno dovolil objavo fotografij iz knjige *Sežana, ljudje in kraji skozi čas* (Sežana, 2013).

¹ Več o Družbi sv. Cirila in Metoda glej Vovko, *Mal položi dar*, isti, *Odborniki in članstvo*.

² Nemški Deutscher Schulverein in italijanska Lega Nazionale sta bili zasebni šolski organizaciji, ki sta svoje sile usmerili v ponemčevanje oz. italijanizacijo slovenske šolske mladine na tleh takratne avstro-ogrske monarhije.

³ Vovko, *Odborniki in članstvo*, str. 6.

⁴ *Slovenski narod*, 7. 3. 1891, št. 54.

⁵ Do leta 1904 so izhajali kot *Vestniki šolske družbe sv. Cirila in Metoda* (*Vestniki CMD*), nato kot *Koledarji šolske družbe sv. Cirila in Metoda* (*Koledarji CMD*), od leta 1935 do 1941 pa kot *Koledarji obrambne družbe sv. Cirila in Metoda*.

⁶ Vovko, *Odborniki in članstvo*, str. 7.

⁷ Slednji so CMD množično zapustili po veliki skupščini v Bohinjski Bistrici leta 1907, ko so razhajanja med liberalno in klerikalno usmerjenimi člani dosegla vrhunec. Po dolgoletni slogi v družbi so v njej prevladali liberalno usmerjeni člani.

⁸ Vovko, *Odborniki in članstvo*, str. 9.

⁹ Selišnik, *Prihod žensk na oder*, str. 50–51. Nemška organizacija Deutscher Schulverein je že leta 1885 v svojih podružnicah združevala 10.000 žensk, svojo prvo žensko podružnico pa je ustanovila leta 1883 v Gradcu (Selišnik, *Prihod žensk na oder*, str. 50; Judson, *The Gender Politics*, str. 8–9).

čevalne zavode!«,¹⁰ je z govorniškega odra klical eden od udeležencev. Podobno stališče je v tržaški *Edinosti* zagovarjala tržaška učiteljica, pisateljica in dolgoletna tajnica tamkajšnje ženske podružnice CMD Marica Nadlišek Bartol, ki je poudarila zlasti nepogrešljivo vlogo narodnozavednih žensk in mater.¹¹

Na že omenjeni skupščini v Sežani je prav slovenskim ženam prvič pripadlo priznanje »palma prvenstva«, ki se je podeljevalo za izredne dosežke. Priznanje so prejele tudi še naslednji dve leti, kar kaže poročilo z občnega zbora v Kranju leta 1895: »Kakor zadnji dve leti mora vodstvo tudi letos z ozirom na delovanje v prosep naši družbi slovenskemu žensstvu priznati palmo prvenstva. To sodbo opravičuje že število letošnjih pokroviteljev, katerih večina se nahaja v njegovih vrstah. Raduje se družbino vodstvo, raduje se z njim slovenski svet, da se žene slovenske in dekleta zavedajo svoje važne naloge pri vzgoji slovenske dece, in da so si uprav v naši družbi našle domače ognjišče, kjer se zaneteva ogenj domovinske ljubavi.«¹² Na 20. skupščini CMD leta 1905 pa so zapisali: »Vodstvo s ponosom poudarja, da je bila uprav naša družba, ki je organizirala slovensko ženstvo v lastnih podružnicah ter je prva klicala nežni spol na narodovo obrambo. In ne zastoj! Ženskih podružnic imamo danes 38. Da ničesar družega ni dosegla svojih 20 let, dosegla je samo s tem prav dovolj. Najvztrajneje delovanje je namreč vselej tisto, kjer ženska roka posega vmes. Koliko delavnih moči je v teh ženskih podružnicah, koliko slovenskih žen in deklet so inteligentne dame zopet pripeljale v kolo svoje rodne majke Slave!«¹³

Na pomembno vlogo CMD, ki jo je imela za narodno prebujanje slovenskega ženstva in za njeno delovanje, je leta 1895 opozorila Mokronoška v *Slovenskem svetu*: »Da se je ženstvo začelo brigati za narodnost, gre v prvi vrsti zasluga slovenski družbi sv. Cirila in Metoda, ker je tudi nas vsprejela in nam dovolila, da smemo tudi ženske vnemati se za narodne svetinje ...«¹⁴ Podobnega mnenja je bila tudi Pavla Hočvar, ki je štiri desetletja kasneje v *Koledarju CMD* spomnila na skoraj že pozabljeno: »Jako pestro je danes področje javnega ženskega dela: dobrotelost, stanovske zadeve, borba za ženske pravice, skrb za napredek žene v idejni in materialni kulturi. Nove potrebe so rodile nova društva in teh je toliko, da smo skoraj pozabile na zibelko našega ženskega prebujanja, na Družbo sv. Cirila in Metoda [...] Namen te ustanove je bil probujanje in utrjevanje narodne zavesti [...] Klic Družbe sv. Cirila in Metoda je bil prvi glas, ki je zdramil našo ženo iz narodne brezbriznosti; nujna posledica tega osveščanja pa je bilo splošno kulturno in v veliki meri tudi socialno probujanje naše žene. Prireditve Ciril-Metodovih podružnic so pozvale ženstvo k prvemu javnemu delu. [...] Žena je

prinesla v društvo marsikatero novo misel, predvsem je razširila društveno področje v dobrodelnem pravcu. Tako se je v okrilju prvih podružnic vzgajal naraščaj za bodoče javne delavke: žene in dekleta tu prvo pobudo za globlje narodno in socialno osveščanje. [...] Uvrstimo v seznam dobrodelnih in narodno-prosvetnih ženskih društev tudi žensko podružnico Družbe sv. Cirila in Metoda – pionirko naših ženskih organizacij.«¹⁵ Hočvarjeva je bila rojena leta 1889 na Dunaju, kjer je njen oče Franc Hočvar, kajžar iz Malih Lašč, čez zimo prodajal kostanj. Po končanem šolanju v Ljubljani je leta 1910 sprejela službo učiteljice na Ciril-Metodovi šoli v Trstu in se aktivno vključila v tržaško narodno življenje. Med drugim je opravljala funkcijo tajnice v tamkajšnji ženski podružnici CMD (1911–1914). Leta 1923 je prevzela uredništvo *Ženskega sveta*. Po ukinitvi slovenskih šol na Tržaškem in Goriskem je izgubila službo in se leta 1929 preselila v Ljubljano. Tja se je selilo tudi uredništvo *Ženskega sveta*, ki ga je Hočvarjeva urejala še do leta 1935. Kasneje je aktivno delovala v različnih društvih, med drugo svetovno vojno je sodelovala v ljudskem odporu. Zaradi osebnih prepričanj, ki so prišla navzkriž s cilji OF, je bila leta 1947 na Nagodetovem procesu obsojena na pet let zopora. O obdobju, ki ga je preživela v Trstu, je kasneje napisala spomine *Pot se vije*. Umrla je v Ljubljani leta 1972.¹⁶

Ustanovitev sežanske ženske podružnice

Prva ženska podružnica na Slovenskem je po pričakovanjih nastala leta 1887 v Trstu, ki je v tistem času kot glavno avstrijsko pristanišče z živahno trgovino doživljal gospodarski in s tem povezan kulturni razvoj. Duhovni in narodni utrip mesta, v katerem je vse bolj naraščal konflikt med prevladujočima italijansko in slovensko skupnostjo, je vplival tudi na delovanje tamkajšnjih narodnozavednih Slovenk, ki so spodbude prejemale od tam živčih slovenskih narodnjakov. Ne nazadnje je zaradi nacionalne ogroženosti ženski prispevek v nacionalnem udejstvanju in dokazovanju imel še toliko večji pomen. Spoznanje, da mora narodnobuditeljsko delo zajeti širše družbene plasti in ne samo zavedno meščanstvo, je tržaško narodno ženstvo spodbudilo, da se organizira na dobrodelni ravni. Kot nepogrešljive akterke pri širjenju narodne zavesti med nižjimi sloji so 30. januarja 1887 v Trstu ustanovile svojo podružnico CMD, ki naj bi v prvi vrsti spodbudila razvoj slovenskega šolstva v mestu in njegovi okolici.¹⁷

Dobri dve leti po njeni ustanovitvi je svojo prvo

¹⁰ *Vestnik CMD* 7, 1893, str. 24.

¹¹ Podrobneje glej Verginella, *Ženska obrobja*, str. 161–162.

¹² *Vestnik CMD* 9, 1896, str. 31.

¹³ *Koledar CMD*, 1905, str. 54–55.

¹⁴ Mokronoška, *Z Dolenjskega koncem avgusta*, str. 322.

¹⁵ Hočvar, *Spomnimo se*, 1934, str. 68–70.

¹⁶ Več o Pavli Hočvar glej Hočvar, *Pot se vije*; Gombač, Pavla Hočvar, str. 307–317.

¹⁷ Verginella, *Ženska obrobja*, str. 161. Tako v Gorici kot tudi v Trstu je mestna oblast zavirala ustanavljanje slovenskih šol. Zato so morali Slovenci v glavnem sami poskrbeti za izobrazbo svojih otrok.

žensko podružnico dobila tudi Goriška. Tu je v letih od 1885 do 1918 delovalo več kot 55 podružnic, od katerih je bila večina mešanih, torej z moškimi in ženskimi člani.¹⁸ Nekaj je bilo samo moških, deset pa je bilo samostojnih ženskih podružnic, ustanovljenih v Ajdovščini (1892), Brju pri Rihemberku (današnji Branik) (1908), Dornberku (1892), Gorici (1889), Kobaridu (1894), Pevmi (1909), Prvačini (1894), Ročinju (1899), Sežani (1892) in Tolminu (1892).

Prva ženska podružnica na Goriškem je bila ustanovljena v Gorici 9. maja 1889, tri leta kasneje pa so svojo podružnico ustanovile tudi Sežančanke.

Sežana je v drugi polovici 19. stoletja doživljala velik razcvet. K temu je pripomogla izgradnja južne železnice leta 1857, ki je prav preko njenega ozemlja povezala Dunaj s Trstom. Iz furmanske vasi, ki je ležala ob glavni cesti Dunaj–Trst, se je razvila v živahno mestno naselje ter upravno središče Krasa. Večinsko prebivalstvo je bilo slovensko, manjši delež so predstavljali Italijani in Nemci, v glavnem iz vrst bogatejših slojev. Naglemu gospodarskemu razcvetu in rasti prebivalstva je sledil družbeni in kulturni razvoj, prepleten z živahnim narodnim gibanjem. Sežanski tabor leta 1870 je dal še dodaten zagon kulturnemu udejstvovanju in ustanavljanju društev. Med tistimi, ki so zaživela in delovala v Sežani v obdobju vse do prve svetovne vojne, sta bili tudi moška in ženska podružnica CMD.¹⁹

Že 8. julija 1892 je vodstvu Družbe CMD v Ljubljano v zvezi z ustanavljanjem novih podružnic in pridobivanjem novih članic²⁰ pisala Justina Štrukelj, učiteljica iz Komna. Po njenih besedah je bila glede na dane razmere v njenem kraju dovolj moška podružnica CMD. V zvezi z ustanovitvijo podružnice v Sežani pa je vodstvu priporočila, naj se obrne na Sežančanke Marijo Mahorčič in njeno hčerko Mici, poštarico Evfemijo Mahorčič, ter učiteljici Kristino Cafafura in Nežiko Pitamic, v Komnu pa na Viktorijo Bandelj.²¹ Ali se je vodstvo CMD dejansko obrnilo na imenovane, ni znano, je pa 8. septembra 1892 prejelo prošnjo, ki jo je na posebno željo Marije Mahorčič napisal sežanski nadučitelj Matko (Matej) Kante. Mahorčičeva je v imenu sežanskih narodnjakinj prosila, naj jim vodstvo CMD čim prej pošlje »poverilo za ustanovo ženske podružnice« na naslov

nadučitelja Kanteta, kajti ne samo Sežančane, tudi Sežančanke je »nad vse razburil neosnovan napad na Družbo sv. Cirila in Metoda in na njeno ožje vodstvo« na katoliškem shodu v Ljubljani.²²

Dober mesec kasneje, 8. oktobra 1892, je bila z odlokom tržaškega namestništva št. 16877/1 končno potrjena Ženska podružnica Družbe sv. Cirila in Metoda za Sežano in okolico. Že 20. novembra 1892 je sklicala svoj prvi občni zbor, na katerem so bile izvoljene naslednječasne odbornice: predsednica Marija Mahorčič, tajnica Nežika Pitamic, blagajničarka Mici Mahorčič, namestnica predsednice Antonija Gaberšček, namestnica tajnice Josipina Kosovel, namestnica blagajničarke Nežika Štolfa in odbornica Maša Dolenc. Iz dopisa, ki ga je v imenu podružnice napisala Nežika Pitamic, podpisali pa še obe Mahorčičevi, lahko razberemo, da je novoustanovljena podružnica štela 81 članic, od tega je bilo 5 ustanovnic, ostale so bile letnice.²³ Že dobre tri mesece kasneje so na vodstvo naslovile prošnjo za dodatne vpisnice in društvena pravila, kajti želja podružnice je bila, da pridobi vsaj 150 članic.²⁴ Kot je razvidno iz letnih poročil, ki so bila za vsako leto objavljena v Vestniku CMD, je sežanska podružnica že naslednje leto štela 108 članic, od tega je bilo 5 članic ustanovnic, 102 članici sta bili letnici, podružnica je imela 1 pokroviteljico in še nobene podpornice. Številčno najmočnejša je bila leta 1897, ko je štela 133 članic. Sledil je upad članstva, ki vse do začetka prve svetovne vojne ni presešlo števila 95. Vseh ustanovnic je bilo 7, pokroviteljev pa največ leta 1907, ko jih naštejemo 13.²⁵ Največji upad članstva v njenih vrstah zasledimo v prvih letih 20. stoletja, ko se zmanjša skoraj za polovico. Po vsej verjetnosti se je tudi tu čutila kriza, ki je na prelomu stoletja zajela večino podružnic CMD.

Hiter pregled delovanja sežanske ženske podružnice pritrjuje ugotovitvi Andreja Vovka, da je tako kot v celotni CMD, tudi v delovanju CMD na Goriškem, kamor se prišteva naša podružnica, mogoče zaznati tri značilna obdobja, in sicer: približno do preloma stoletja sledimo nenehnemu naraščanju števila članov in denarnih prispevkov, sledi obdobje do leta 1908, ko podružnično delovanje precej upade, po letu 1907, ko pride do razkola v vodstvu CMD, pa

¹⁸ V okviru CMD je bilo do prve svetovne vojne ustanovljenih 55 samostojnih ženskih podružnic (podrobneje glej sezname v Vovko, *Odborniki in članstvo*).

¹⁹ Več o zgodovinskem razvoju Sežane glej npr. Skrinjar, *Sežana; Ob stoletnici sežanskega tabora: 1870–1970*, Sežana, 1970.

²⁰ Kot beremo v *Vestniku CMD* za leto 1892, je februarja 1892 vodstvo pripravilo okrožnico št. 1550, v kateri poziva ženski spol k ustanavljanju samostojnih ženskih podružnic, če to ni možno, pa vsaj k številčnejšemu vstopanju v najbližje moške podružnice. Okrožnico je razposlalo »bolj znanim damam slovenskim«, od katerih jim je uspelo pridobiti naslove. Na Primorsko je romalo 63 okrožnic (*Vestnik CMD*, 1892, str. 6). Glede na vsebino pisma je ena od okrožnic očitno priromala tudi na naslov Justine Štrukelj.

²¹ ARS, AS 622, š. 2, dopis 1738.

²² ARS, AS 622, š. 2, dopis 1863. Na 1. katoliškem shodu, ki je potekal v Ljubljani od 29. do 31. avgusta 1892, so v šolskem odseku v okviru razprave o predlogu ustanovitve slovenskega katoliškega učiteljskega s podporo CMD ožjemu vodstvu CMD očitali preveliko »liberalno usmerjenost« (podrobneje glej Vovko, *Mal položi dar*, str. 48–49). Verjetno je Mahorčičeva imela v mislih prav ta dogodek.

²³ ARS, AS 622, š. 2, dopis 2008. Glede na pravila Družbe CMD je bil pokrovitelj tisti, ki je vplačal enkratni znesek v višini najmanj 200 kron (K), ustanovniki so plačali 20 K v enkratnem znesku, letniki vsako leto po 2 K in podporniki vsaj po 10 krajcarjev letno (glej Vovko, *Odborniki in članstvo*, str. 6).

²⁴ ARS, AS 622, š. 3, dopis 2183.

²⁵ Podrobneje glej *Vestnike CMD* za leta 1893–1903 in *Koledarje CMD* za leta 1904–1914; Vovko, *Odborniki in članstvo*.

sledita ponovni porast starih in zagon novoustano-
vljenih podružnic.²⁶ Tudi pri ženskih podružnicah
na Goriškem, vključno s sežansko, je bil na prelomu
stoletja viden padec članstva in denarnih prispevkov.
Vzrokov je verjetno več. Na delovanje CMD so prav
gotovo neugodno vplivala trenja in nesoglasja v nje-
nem vodstvu, ki so leta 1907 pripeljala do razkola
med klerikalno in liberalno usmerjenimi člani.²⁷ Kle-
rikalci, zlasti duhovniki, so se potem večinsko uma-
knili iz CMD, prevladali so liberalno misleči člani,
med katerimi so bili zlasti učitelji. Novo vodstvo si
je po letu 1907 zadalo nalogo spodbuditi in ponovno
oživiti delovanje celotne CMD in njenih podružnic.
V ta namen je npr. ustanovilo službo potovalnih učiteljev,
ki so po celotnem slovenskem ozemlju poma-
gali podružnicam k novemu zagonu.²⁸ Marsikje je
začetna zagnanost članic sčasoma padla. Drži, da je
bila pri vsakem delovanju prostovoljnih organizacij
ali društev na prvem mestu pripravljenost njihovih
članov na sodelovanje. Na to pa sta v veliki meri vpli-
vali sposobnost in zavzetost vodstvenih članov, ki so
lahko s pravilno motivacijo in agitacijo zagotovili
uspešno delovanje društva. Uspešnost posamezne
podružnice se je merila tudi po denarnem prispevku,
ki je poleg članarin zajemal zaslužek različnih prire-
ditev in akcij. Tudi tu se je kazala društvena delovna
vnema. K uspešnejšemu uveljavljanju CMD v slo-
venskem prostoru pa je po drugi strani pripomoglo
tudi to, da je vodstvu v njene vrste uspelo pridobiti
tisti sloj slovenskega prebivalstva, ki je bil izobražen
ali pa je imel določen status v družbi. Tako tudi na
primeru sežanske ženske podružnice ugotavljamo, da
so bile med vodstvenimi članicami učiteljice, velepo-
sestnice ali žene oziroma hčere v družbi uveljavljenih
posameznikov, ki so v Sežani nekaj pomenili.²⁹

Istočasno z upadom članstva v sežanski ženski
podružnici se je razpolovilo članstvo v sežanski mo-
ški podružnici. Podružnica, ki je vseskozi imela vsaj
pol manj članov kot njena »sotrudnica«,³⁰ je zaživela
dobri dve leti za njo. Tržaško namestništvo jo je po-
trdilo z odlokom št. 14126 dne 10. septembra 1894.
Po besedah A. Vovka je šlo v sežanskem primeru za
veliko izjemo, saj so bile po posameznih krajih moške

podružnice ustanovljene pred ženskimi.³¹ Sicer se je
o njeni ustanovitvi razpravljalo že leta 1888. Vsaj
tako lahko razberemo iz dopisa v *Soči*, v katerem pisec
med drugim pojasnjuje, da je takratni odvetniški pri-
pravnik Gustav Gregorin³² vsem učiteljem v sežan-
skem okraju poslal prijazno povabilo k pridobivanju
članov za ustanovitev podružnice CMD v narodno
prebujeni Sežani. Zakaj kljub nabranim podpisom za
pristop k novi podružnici ustanovitveni občni zbor
ni bil sklican, iz dopisa ni mogoče jasno razbrati,³³
se pa članek v *Edinosti* na to temo zaključuje z že-
ljo: »Osvedočeni smo, da bode naša beseda vendar enkrat
obodril sežanske narodnjake in da prinesemo skoro ve-
selo vest, da je v Sežani podružnica uže osnovana.«³⁴
Sežanski podružnici sta po eni strani medsebojno
tekmovali,³⁵ bolj kot ne pa sodelovali, na kar kaže več
skupaj izpeljanih akcij in prireditev. Tako sta združili
moči tudi v zadevi sežanske deklice Franice Šelo-
vin. Šelovinova se je šolala v Zavodu šolskih sester
v Mariboru pod okriljem Družbe CMD, ki je zanjo
plačevala letno šolnino. 26. avgusta 1896 je nadučitelj
Matko Kante v imenu obeh tamkajšnjih podružnic
na glavno vodstvo CMD v Ljubljani naslovil prošnjo
v imenu Šelovinove in njenega očeta. Deklica je na-
mreč od šolskih sester iz Maribora dobila obvestilo,
da ji bo Družba CMD za šolnino po novem krila le
po 10 goldinarjev, kar še zdaleč ni zadostovalo. Ker
je bila vzorna učenka, je Kante vodstvo prosil, naj
ji finančno še naprej pomaga, da bo lahko zaključila
študije. Na predlog njenega očeta, ki je denarno
ni mogel podpirati, naj bi jo društvo na neki način
kreditiralo. Po zaključku šolanja bi se zaposlila kot
vrtarica ali učiteljica in bi del plače vračala Društvu
CMD. Kantetovo prošnjo je vodstvo CMD ugodno
rešilo, saj je že konec septembra dobil odgovor, da se
Šelovinovi nameni 100 goldinarjev letne podpore za
šolanje.³⁶

Predsednice

Za prvo predsednico sežanske podružnice je bila
imenovana že omenjena **Marija Mahorčič**, žena

²⁶ Vovko, *Odborniki in članstvo*, str. 9; Vovko, *Družba*, str. 108. Število ženskih podružnic na Goriškem ostaja enako. Glede na število vseh na Goriškem delujočih podružnic CMD pa Andrej Vovko ugotavlja, da je v celotnem obdobju do prve svetovne vojne, z izjemo rahlega padca okrog leta 1907, na Goriškem mogoče zaznati postopno rast števila podružnic, članstva in denarnih prispevkov (glej Vovko, *Mal položi dar*, str. 158).

²⁷ Vovko navaja, da so se nesoglasja prvič pokazala na 20. skupščini CMD v Sentjurju pri Celju leta 1905. K temu so prav gotovo pripomogle tudi različne afere, kot npr. »kavna afera«, ki so pretresale CMD (podrobneje glej Vovko, *Mal položi dar*, str. 62–63).

²⁸ Vovko, *Odborniki in članstvo*, str. 10.

²⁹ Finančno dobro stoječe posameznice so se vpisale med ustanoviteljice, ostale pa med letnice ali samo podpornice.

³⁰ Glej Vovko, *Odborniki in članstvo*, str. 406.

³¹ Vovko, *Družba CMD na Goriškem*, str. 106.

³² Gustav Gregorin (1860–1942), pravnik in politik. Po doktoratu iz prava na graški univerzi je odvetniško prakso opravljal v rodni Sežani in Postojni. Kasneje je svojo odvetniško pisarno odprl v Trstu, kjer je vstopil tudi v politiko. Po prvi svetovni vojni se je naselil v Ljubljani in se posvetil gospodarski problematiki (več glej Marušič, *Gregorin, Gustav*, str. 385).

³³ Kot piše dopisnik v *Soči*, naj bi se sklicatelj ustrašil. Glej *Soča*, 17. 2. 1888, št. 7, str. 3.

³⁴ *Edinost*, 18. 2. 1888, št. 14, str. 3.

³⁵ Uspešnost podružnice se je merila tudi po nabranih denarnih prispevkih za matično CMD. Tako je 22. novembra 1894 takratna blagajničarka Franja Gulič glavnemu vodstvu CMD v Ljubljani med drugim pisala: »Ker naša možka podružnica nabira uže drugo pokroviteljstvo, bi tudi me nerade zaostale, zato pošiljam nabranih 50 gl. na račun naše druge pokroviteljstve ter prosim, da prejem potrdite« (ARS, AS 622, š. 3, dopis 2934).

³⁶ ARS, AS 622, š. 4, dopis 3599.

Marija Mahorčič, prva predsednica sežanske ženske podružnice CMD (Kastelic, Sežana, str. 129).

tamkajšnjega župana in deželnega poslanca Rajmunda Mahorčiča.³⁷ Zaradi boleznj je predsedniško funkcijo odložila na občnem zboru podružnice 11. marca 1894. Ob tej priložnosti so se ji odbornice zahvalile tudi z dopisom v *Edinosti*, kjer beremo: »Jako nas je užalilo, ker se je gospa Marija Mahorčičeva, soproga deželnega poslanca Rajmunda Mahorčiča, radi bolehnosti odpovedala predsedništvu. Upamo, da

³⁷ Marija Mahorčič, roj. Jeršan (1844–1932), doma iz Unca, se je leta 1865 poročila z Rajmundom Mahorčičem (1840–1895), dolgoletnim sežanskim županom in večkratnim goriškim deželnim poslancem, ki se je posvečal zlasti gospodarski problematiki slovenskega podeželja, ter enim prvih narodnih buditeljev s Krasa (podrobneje glej Marušič, Mahorčič Rajmund (Francišek, Karel), str. 330). V zakonu se jima je rodilo 5 otrok, prvi trije so zgodaj umrli, ostala sta hčerka Marija (Mici) in sin Ludvik Karel (1875–1939), ki je bil med drugim tako kot oče dolgoletni sežanski župan. Mahorčiči so bili ugledna sežanska rodbina, ki se je ukvarjala z gostinstvom. V Sežano so prišli iz Naklega pri Matavunu. Njihova gostilna je bila znana po dobri hrani in vinu. Goriški politik in odvetnik Henrik Tuma v svojih spominih piše, da so jim v gostilni (naziva jih Mahorčiči) vedno postregli z izbranim teranom, ko se je tam občasno mudil skupaj s prijatelji iz Trsta (Tuma, *Iz mojega življenja*, str. 179). O rodbini Mahorčič podrobneje glej Kastelic, *Sežana*, str. 121–137.

nam blaga gospa tudi v bodoče ne odtegne svoje pomoči in svojih svetov. In kadar jej dobri Bog podeli sopet zdravje, želimo jo zopet videti na čelu naše podružnice, okoli katere se bomo zbirale kot hčerke okoli svoje matere. Izrekamo jej svojo najprisrčnejšo zahvalo ...».³⁸ V času njenega predsedovanja je sežanska podružnica izpeljala veliko skupščino Družbe CMD, o kateri bo govora kasneje. Tudi zaradi tega je bila ob odstopu s funkcije predsednice deležna posebne zahvale s strani glavnega vodstva CMD. Zato se jim je v odgovoru z dne 22. aprila 1894 iskreno zahvalila »za laskave besede« in zagotovila, da bo tudi v bodoče po svojih močeh pomagala družbi.³⁹

Na predsedniškem mestu jo je nasledila dotedanja začasna blagajničarka **Zinka (Terezina) Rybář**, ki je podružnico vodila do leta 1897. Zinka se je leta 1873 rodila očetu Gašperju Kastelicu, veleposestniku, trgovcu in županu v Materiji, in materi Ivani Jeršan.⁴⁰ Leta 1893 se je poročila s kasnejšim politikom in diplomatom Otokarjem Rybářem, ki se je leto prej kot pripravnik zaposlil v odvetniški pisarni dr. Ostergata v Sežani. Mlada zakonca sta leta 1894 prevzela predsedniško funkcijo v obeh sežanskih podružnicah CMD in to vlogo opravljala do leta 1897, ko sta se preselila v Trst, kjer je Otokar že leta 1895 odprl samostojno odvetniško pisarno. Tu se je začela tudi njegova politična kariera, ki jo je leta 1920 zamenjal z diplomatsko. Družina se je preselila v Beograd, kjer je leta 1927 umrl najprej Otokar, leta 1936 pa tudi Zinka. Ob njeni smrti so se je kot predsednice sežanske CMD in pokroviteljice družbe spomnili tudi v Koledarju Družbe CMD.⁴¹ Zinka se je sicer v prvi vrsti posvetila družini, v zakonu se jima je rodilo 6 otrok, vendar je sodelovala tudi v različnih narodnih društvih.⁴²

Vlogo predsednice je nato prevzela **Josipina Dukić**, sodnikova žena. Leta 1898 jo je za dobro leto zamenjala njena namestnica **Olga Vodopivec**,⁴³ sledila pa ji je **Franja Gulič**,⁴⁴ ki je imela za sabo že funkcijo blagajničarke in namestnice predsednice, kasneje pa je v podružnici sodelovala še kot odbornica (1906–1918). Kot Franja Malenšek, po domače Koširjeva, se je rodila premožnemu gostilničarju v Tacnu pod Šmarno goro. Njeno odločnost in narodno zavzetost so opazili tudi tacenski narodnjaki in že 28. junija 1868 je po poročanju *Novic* na čelu tacenskih do-

³⁸ *Edinost*, 17. 3. 1894, št. 33, str. 2–3.

³⁹ ARS, AS 622, š. 3, dopis 2701.

⁴⁰ Ivana Jeršan je bila sestra Marije Mahorčič, torej je Zinka predsedniške posle dejansko prevzela od svoje tete. Mati Otokarja Rybářja, Zinkinega moža, pa je bila Emilija Mahorčič, sestra Rajmunda Mahorčiča, Marijinega moža. O sorodstvenih povezavah glej Rustja, *Otokar Rybář*, str. 13–14; Kastelic, *Sežana*, str. 127.

⁴¹ *Koledar* CMD, 1938, str. 32.

⁴² Podrobneje glej Rustja, *Otokar Rybář*, str. 13–21.

⁴³ ARS, AS 622, š. 5, dopis 4089. O Dukičevi in Vodopivčevi mi žal ni uspelo najti biografskih podatkov.

⁴⁴ Podrobneje glej Kastelic, *Sežana*, str. 163–164; Kastelic, *Rodbina Gulič*, str. 13–14.

mačinov s pozdravnimi besedami sprejela ljubljanske Sokole na njihovem drugem poletnem *zlétu* po okoliških vaseh.⁴⁵ Naslednje leto, 17. maja 1869, je s pozdravnim govorom sodelovala še na vižmarskem taboru. Do mlade govornice je posebna čustva gojil pesnik in pisatelj Fran Levstik, ki ji je posvetil kar nekaj ljubezenskih pesmi.⁴⁶ Leta 1876 se je poročila s Karlom Guličem, posestnikom, trgovcem in gostilničarjem iz Sežane. V zakonu se jima je rodila hčerka Vida.⁴⁷ Gulič je bil šibkega zdravja in je že leta 1881 umrl. Ovdovela Franja je prevzela njegove posle, uspešno vodila furmansko gostilno in javno tehtnico ter skrbela za veliko posest. Istočasno se je aktivno vključila v društveno življenje kraja. Kot navaja Pavel Skrinjar, je bila med drugim zadnja predsednica *Gospinske podporne družbe Rdečega križa*, ki je v Sežani

Franja Gulič, predsednica sežanske ženske podružnice CMD v letih 1899–1900, v različnih obdobjih tudi namestnica predsednice, blagajničarka in odbornica (Kastelic, Sežana, str. 164).

delovala od osemdesetih let 19. stoletja dalje. Med članicami so bile tudi že omenjene Marija Mahorčič, Josipina Dukič in Zinka Rybář. Sicer pa so bile članice v glavnem žene premožnejših Sežancev, ki so društvo tudi gmotno podpirali.⁴⁸ Guličeva se je po prvi svetovni vojni preselila v Ljubljano, kjer je 15. julija 1927 umrla. Pokopana je bila v Šmartnem pod Smarno goro. Notica o njeni smrti je bila zabeležena tudi v Koledarju CMD.⁴⁹

Guličeva je bila na mesto predsednice potrjena na 8. seji odbora ženske podružnice CMD v Sežani 2. julija 1899. Na seji se je razpravljalo tudi o posebni prošnji krajnega šolskega sveta v Sežani, ki je na sedež sežanske podružnice priromala konec novembra 1898. Sežanski krajni šolski svet se je namreč na svoji seji z dne 24. novembra 1898 odločil, da bo v počastitev 50-letnice vladanja cesarja Franca Jožefa I. ustanovil poseben šolski sklad, v katerem se bodo zbirala denarna sredstva za prehrano, potrebščine in obleke siromašnih sežanskih otrok. Ker si udeležence seje sežanske ženske podružnice glede prispevka niso bile enotne, je bilo sklenjeno, da se za mnenje zaprosi glavno vodstvo v Ljubljani. Guličeva, ki je zagovarjala stališče, da se nabrani denarni prispevki lahko porabijo le namensko, je 29. decembra 1899 na predsednika Zupana⁵⁰ naslovila prošnjo, v kateri med drugim pojasnjuje: »*Ker se v Sežani nabira za šolski zaklad, so prispevki naši podružnici letos postali redkeji in tudi prihodnje leto ne kaže dosti boljšega. Krajni šolski svet se je obernil do naše podružnice za prispevek. Možka podružnica mu je uže votirala 100K in toliko pričakuje tudi od naše ženske podružnice. Ko sem v pogovoru s tajnikom*⁵¹ *možke podružnice izvedla, da je po pravilih to nedopustno, je bil on mnenja da če glavna družba tega ne odobri, pa ne bomo za njo nabirali, s tem ji je pa naravnost še večja škoda. To pišem le, da bo glavno vodstvo vedelo razmere, ko bo sklepalo glede tej prošnje.*«⁵² Zupan se je seveda strinjal z Guličevo in glavno vodstvo je odgovorilo v skladu z družbenimi pravili, po katerih so se morali vsi podružnični prispevki pošiljati vodstvu v Ljubljano. Z nabranimi sredstvi se je namreč vzdrževalo vse že obstoječe družbene zavode, načrtovali pa so tudi že vzpostavitev novih. Zapisalo je še, da bi s porabo sredstev za druge, čeprav koristne namene družba ostala brez podpore in bi v najslabšem primeru prenehala delovati.⁵³ Iz zapisnika naslednje-

⁴⁵ O sokolskem *zlétu* v Ježici, Gameljnah, Šmartnem, Tacnu, Vižmarjah in Šentvidu nad Ljubljano ter o Franjinem govoru glej *Novice*, 1. 7. 1868, št. 27, str. 217–218; Šilc, *Zgodovina župnije Šmartno pod Smarno goro*, str. 218–219.

⁴⁶ Med njima so romala številna pisma. Dopisovanje je leta 1872 prekinil Levstik sam, ker se je menda radoživa in lepa Franja rada spogledovala tudi z drugimi. Franja je že kot vdova leta 1886 zopet navezala stike z Levstikom in njuno dopisovanje je trajalo do njegove smrti leta 1887.

⁴⁷ Tudi Vida je sodelovala v sežanski podružnici CMD. Kot je mogoče razbrati iz zapisnika letnega občnega zbora sežanske ženske podružnice z dne 23. septembra 1900, torej v času predsedovanja njene matere Franje Gulič, je bila med družbenicami, ki so se udeležile zbora (glej ARS, AS 622, š. 6, dopis 4733). Leta 1904 se je poročila z dr. Viljemom Baltičem (podrobneje glej Kastelic, *Sežana*, str. 164).

⁴⁸ Skrinjar, *Sežana*, str. 108–109.

⁴⁹ *Koledar CMD*, 1928, str. 67.

⁵⁰ Tomo Zupan (1839–1937), duhovnik, narodni delavec in literarni zgodovinar, soustanovitelj in dolgoletni predsednik CMD.

⁵¹ Tajnik sežanske moške podružnice je bil učitelj Anton Kosovel, oče pesnika Srečka Kosovele.

⁵² ARS, AS 622, š. 6, dopis 4538. Predvidevamo lahko, da se je moška podružnica toliko lažje odločila denarno podpreti prošnjo krajnega šolskega sklada, ker je bil predsednik sklada Janez Renčelj istočasno blagajnik sežanske moške podružnice, predsednik podružnice pa je bil šolski nadzornik Matko Kante.

⁵³ ARS, AS 622, š. 6, dopis 4538.

ga občnega zbora sežanske podružnice, ki je potekal 23. septembra 1900 pri Guličevi doma, razberemo, da se je prošnja krajnega šolskega odbora rešila »v smislu odgovora glavnega vodstva družbe sv. Cirila in Metoda na naše vprašanje z dne 2. 7. 1899 št. 8«. ⁵⁴ Ali je ženska podružnica sploh kaj prispevala v sklad, žal ni jasno. Na omenjenem občnem zboru je Guličeva poročala tudi v imenu tajnice Pavle pl. Zierenfeld, ki je bila kot učiteljica iz Sežane premeščena na drugo delovno mesto. Poudarila je, da je bila podružnica sicer finančno uspešna, a uspeh bi bil še večji, »ako bi nekaj uglednih sežanskih rodbin ne pošiljalo svojih darov podružnicam v Trst in okolico«. ⁵⁵ Iz zapisnika še razberemo, da Guličevi »vkljub njenemu prizadevanju do sedaj ni bilo mogoče še nobene veselice sklicati na dan, vzrok temu so deloma društvene razmere v Sežani, deloma pa razlog, da je do sedaj podružnici nedostajalo mladih in krepkih močij. Ker se predsednica torej popolnoma vjema z mislijo, ki jo je pri glavnej skupščini izrazil tajnik glavnega vodstva g. Žlogar ⁵⁶ in ker žal tudi sama predobro čuti ta nedostatek, odlaga v interesu družbe mesto predsednice in predlaga povsem nov odbor, ki se je tudi jednoglasno vsprejel.« ⁵⁷

Za novo predsednico je bila izvoljena **Eliza Gnjezda**, v imeniku navedena kot postajenačelnikova žena. ⁵⁸ V letih 1904–1907 je predsedovala **Roza (Rozina) Kante**, žena že omenjenega šolskega nadzornika Matka Kanteta, ki je po prenehanju funkcije postala odbornica. Tudi nje so se ob smrti 13. aprila 1940 v Ljubljani, kjer je živel po prvi svetovni vojni, spomnili v Koledarju CMD. ⁵⁹ Na predsedniškem mestu je Kantetovi sledila **Anica Bajc**, žena učitelja na pripravnici Antona Bajca, od leta 1912 do konca delovanja podružnice pa je to funkcijo opravljala **Vanda Čebular**. ⁶⁰

Tajnice

Ob ustanovitvi sežanske ženske podružnice je tajniške posle za tri leta prevzela učiteljica **Nežika Pitamic**. Nasledila jo je **Maša Grom (Dolenc)**, ⁶¹ ki

je sodelovala že pri ustanavljanju podružnice, bila najprej odbornica v letih 1892–1895, nato pa tajnica do 1900, vpisana kot obrtnica. Sicer pa se je v Sežani tudi drugače kulturno udeleževala. V okviru veselice sežanskih gasilcev 11. januarja 1897 se je poskusila v vlogi Micike v Linhartovi »Županovi Micki«. »Posebno izborna je predstavljala Miciko gospodična Maša Dolencéva, poznana izborna naša diletantinja«, se je zapisalo poročevalcu v *Edinosti*. ⁶² Po poroki s carinskim uradnikom Antejem Gromom leta 1898 se je preselila v Trst in se takoj vključila v tamkajšnjo podružnico CMD, kjer je najprej prevzela blagajniške posle (1900–1905), nato pa postala namestnica predsednice (1905–1911) in odbornica (1913–1914). Ob 25-letnici ustanovitve sežanske ženske podružnice ji je slovensko ženstvo iz Trsta v *Edinosti* posvetilo poseben članek, v katerem je obletnico podružnice povežalo s 25-letnico njenega delovanja v sežanski in kasneje tržaški podružnici ter ji za njeno »neutrudno in požrtvovalno« narodno delovanje čestitalo in se zahvalilo. ⁶³ Sicer se je Gromova v Trstu vključila tudi v druga društva, med drugim je sodelovala pri ustanovitvi tamkajšnjega Zavoda sv. Nikolaja. Leta 1915 se je z možem preselila v Ljubljano, kjer je nadaljevala s svojim udeleževanjem. Sodelovala je v Kolu jugoslovanskih sester, Splošnem slovenskem ženskem društvu in v CMD. Pomembno vlogo je odigrala tudi v Klubu Primork. Sodelovala je že pri njegovi ustanovitvi, bila najprej ena od odbornic, potem blagajničarka, nato pa je kot predsednica nasledila Vido Baltič. Zaradi svojega vsestranskega delovanja je bila odlikovana z redom sv. Save IV. razreda ⁶⁴ in 13. februarja 1929 so ji vsa z njo povezana društva priredila častni večer v prostorih ljubljanske Kazine. ⁶⁵ »Ob tej priliki ji je dvorna dama F. Tavčarjeva pripela red Sv. Save, tajnica kluba Primork pa ji je izročila umetniško izdelano diplomu, predstavljajočo rojstni kraj slavljence s posvetilom pesnika Gradnika. Vrtili so se govori zastopnic vseh ženskih društev ter pevske in glasbene točke, ki sta jih izvajali slavljenkini rojakinji Cirila Škerlj-Medvedova in Karmela Kosovelova. M. Grom je dobila zaslužen priznanje za svoje dolgoletno in požrtvovalno delo na dobrodelnem in narodnem polju.« ⁶⁶ Po poročanju Slovenskega naroda in Jutra je Gromovi med drugim čestital tudi ljubljanski župan Dinko Puc, sicer predsednik emigrantskega društva Soča, ki jo je postavil za vzor slovenskim ženam in dekletom. Klub Primork jo je imenoval za svojo častno članico, predstavnik mlajše primorske umetniške generacije pa ji je iz-

⁵⁴ ARS, AS 622, š. 6, dopis 4733.

⁵⁵ ARS, AS 622, š. 6, dopis 4733. Katere družine je imela v mislih, ne vemo.

⁵⁶ Anton Žlogar, tajnik vodstva Družbe CMD. Guličeva je verjetno imela v mislih njegovo tajniško poročilo, ki ga je predstavil na veliki skupščini v Radovljici 1. avgusta 1900. V poročilu o podružnicah med drugim preberemo, da jih dobra tretjina sploh ne deluje, ponekod se narodno delovanje prepušča le posameznikom, primanjkuje pa zlasti mlajših članov (glej *Vestnik CMD* 12–15, 1902, str. 66).

⁵⁷ ARS, AS 622, š. 6, dopis 4733. V zapisniku je pripis predsednika CMD Toma Župana, da bi se spodobilo Guličevi poslati vodstveno zahvalo.

⁵⁸ *Vestnik CMD* 12–15, 1902, str. 147; Vovko, *Odborniki in članstvo*, str. 404.

⁵⁹ *Koledar* 1941, str. 67.

⁶⁰ Žal o vseh omenjenih predsednicah nisem našla biografskih podatkov.

⁶¹ Maša Grom, roj. Dolenc (1872–1949). Več glej Lamut, Maša Gromova. V: *Ženski svet* 7 (1929), št. 8, str. 225–228; Šorn,

Maša Grom. V: *Splošno žensko društvo 1901–1945*, str. 161–163.

⁶² *Edinost*, 12. 1. 1897, št. 5, str. 3.

⁶³ *Edinost*, 19. 10. 1917, št. 290, str. 2.

⁶⁴ *Ženski svet*, 1928, št. 12.

⁶⁵ *Ženski svet*, 1929, št. 8.

⁶⁶ *Ženski svet*, 1929, št. 5.

ročil zemljo iz njenega rojstnega kraja.⁶⁷ Umrla je v Ljubljani 2. maja 1949.

V letih 1912–1913 je tajniške posle opravljala **Marija (Viktorija Mici) Amf**, ki je bila leto prej še odbornica. Verjetno je po poroki z dr. Josipom Rojcem⁶⁸ septembra 1913 zapustila podružnične vrste. Odbornica je bila tudi njena sestra Adela (Ada) Amf, in sicer v letih 1910–1911 in od leta 1913 naprej. Amfovi sta bili dva od sedmih otrok organista in uradnika Franca ter Čehinje Agnes (Nežike) Wanek, ki je v Sežani odprla svojo gostilno.⁶⁹

Blagajničarke

V času predsedniškega mandata Marije Mahorčič je mesto blagajničarke prevzela njena hči **Mici Mahorčič**, kasnejša soproga odvetnika in politika dr. Dragotina Trea. Pri vpisu v imeniku podružnic zasledimo, da je najprej navedena kot Mici Mahorčič (1892–1893), po poroki pa od leta 1893 do 1894 Mici dr. Treo.⁷⁰ Sicer je Treova blagajniške posle predala že na izredni seji, ki so jo odbornice sklicale 25. novembra 1893, čeprav je v vseh imenikih ostala zapisana kot blagajničarka do naslednjega občnega zbora podružnice leta 1894. Na isti seji je sežanska podružnica izgubila še namestnico tajnice Josipino Kosovel, ki se je po poroki odselila. Za začasno blagajničarko je bila imenovana že omenjena Terezija Rybaš, mesto namestnice tajnice pa je do občnega zbora ostalo nezasedeno.⁷¹

Treova sta do leta 1900 živel v Postojni, potem pa sta se preselila v Gorico, kjer je Dragotin skupaj s Henrikom Tumo, znanim goriškim odvetnikom in politikom, odprl odvetniško pisarno, a se kasneje osamosvojil. Tudi v Gorici se je Mici aktivno vključila v tamkajšnje družabno in društveno življenje. Med drugim jo srečamo v goriški ženski podružnici CMD, na njeno ime pa naletimo tudi med članicami dobredelnega društva *Società di signore goriziane a sollievo dei poveri* (*Društvo goriških gospa v podporo revežem*), ki je v svoje vrste vključevalo v glavnem predstavnice italijanskih in nemških elit iz Gorice, pa tudi nekaj redkih slovenskih posameznic. 7. decembra 1902 je

Mici Mahorčič, por. Treo, prva blagajničarka sežanske ženske podružnice (Kastelic, Sežana, str. 133).

bila Treova na ustanovnem sestanku Ruskega krožka imenovana za predsednico.⁷² Krožek je med drugim organiziral tečaj ruskega jezika, ki ga je izvajal v Gorico dospeli učitelj Lubenski,⁷³ a kljub temu ni dosegel želenega uspeha in kmalu prenehal delovati. O razpustitvi društva je Treova z obžalovanjem pisala tudi Henriku Tumi: »Naprosila bodem 'Sočo' da objavi da se seja sploh ne sklīče ker nimamo na razpolago prostorov ter ob enem vsem naznani razpustitev 'Ruskega

⁶⁷ *Slovenski narod*, 15. 4. 1929, št. 85; *Jutro*, 15. 4. 1929, št. 15.

⁶⁸ Josip Rojec (Peč, Sovodnje ob Soči (Italija), 1881–Trst, 1920), sodnik in prosvetni delavec. Po končani gimnaziji v Gorici je študiral pravo na Dunaju. Kot sodnik je služboval v Sežani, kjer se je tudi poročil. Kazensko je bil premeščen na Cres, kasneje je postal okrajni sodnik v Kopru. Po težki bolezni je umrl v Trstu, kamor se je preselil prav zaradi zdravja. Na prosvetnem področju se je v rodni Sovodnjah in bližnji okolici udejstvoval tudi še potem, ko je delal v Sežani (podrobneje glej E. D., Rojec Josip, str. 800).

⁶⁹ Eden od sedmih Amfovih otrok je bila Ljudmila (Mila), ki se je poročila z Ludvikom Mahorčičem, sinom že omenjene Marije in Rajmunda Mahorčiča. Podrobneje o Amfovih glej Kastelic, *Sežana*, str. 141–143.

⁷⁰ *Vestnik CMD* 7, 1893, str. 152; Vovko, *Odborniki in članstvo*, str. 405.

⁷¹ ARS, AS 622, š. 3, 2587.

⁷² V Registru društev iz leta 1907 pod zaporedno št. 228 je kot predlagatelj Ruskega krožka ali Ruskinj kroužek zapisan Dragotin Treo (ASGO, I.R. Capitanato Distrettuale di Gorizia, B. 29, F. 463, Registro delle società). Ustanovnega sestanka sta se poleg številnih ljubiteljev ruskega jezika udeležili Milka Mankoč iz Trsta in Terezija Jenko iz Ljubljane. Jenkova, ki je glede ustanovitve ruskega krožka pisala tudi Henriku Tumi in za katero Mici Treo pravi, da je prav ona ustanovila rusko društvo, je imela govor, v katerem je očrtala pomen društva za izobražene Slovence.

Terezija Jenko (1859–1938), pevka in dolgoletna predsednica ženskega pevskega zbora Glasbene matice, tudi članica Splošnega ženskega društva. Njen mož, zdravnik Ljudevit Jenko, je leta 1889 dal pobudo za ustanovitev Ruskega krožka v Ljubljani (več glej Serše, *Glasbenice*, str. 396–398; Melik, Eleonora Jenko Groyer, str. 241–247).

Milka (Ljudmila) Mankoč (1866–1954), tržaška narodna delavka, soustanoviteljica in dolgoletna blagajničarka tržaške ženske podružnice CMD, tudi soustanoviteljica Ženskega sveta.

⁷³ Gabršček, *Goriški Slovenci II*, str. 79.

kruožka. Oglasilo se je namreč pre malo članov, da bi moglo društvo nadalje obstati. Žal mi je radi gospe dr. Jenkove, ki je ustanovila društvo s takim navdušenjem, uvidela bode vsaj kakšni smo Goriški Slovenci.«⁷⁴ Leta 1916 so se Treovi preselili v Ljubljano, kjer je Mici leta 1921 umrla. Novico o njeni smrti je objavila tudi *Edinost*, ki je poudarila, da je »pokojnica imela mnogo poznanstva tudi v tržaških slovenskih krogih.«⁷⁵

Po odhodu Treove iz Sežane je bila na občnem zboru podružnice 11. marca 1894 za blagajničarko postavljena že omenjena Franja Gulič. Nasledila jo je **Marija Skrinjar** (roj. Manfreda), ki je prišla z mesta odbornice. Skrinjarjeva se je rodila v Kobaridu 10. decembra 1857. Kot piše goriški publicist in politik Andrej Gabršček, je bila njegova sosedka in sošolka, ki je sicer zaključila le tamkajšnjo dvorazredno osnovno šolo, vendar pa je imela razvit močan socialni in narodni čut.⁷⁶ Verjetno je na to vplivalo njeno navdušujoče sodelovanje z domačima pesnikoma Simonom Gregorčičem in Josipom Pagliaruzzijem-Krilanovom ter skladateljem Andrejem Volaričem. Z dopisi je sodelovala v *Soči* in *Edinosti* ter bila med pobudnicami ženskega lista *Slovenka*. Poročila se je z narodnozavednim orožnikom Simonom Skrinjarjem, s katerim je imela štiri otroke. Skrinjarjeva se kljub družini ni odpovedala narodnemu in publicističnemu delovanju, kar je šlo v nos avstrijskim oblastem, ki so zato njenega moža pogosto premeščale, med drugim tudi v Sežano.⁷⁷ Z njim se je selila vsa družina in Skrinjarjeva se je tudi v Sežani takoj vključila v društveno življenje. Kmalu po imenovanju na mesto blagajničarke je vodstvu CMD v Ljubljano poslala dopis, v katerem piše: »Čast mi je naznaniti, da so me sežanske rodoljubke izvolile za denarničarko. Ali bojim se da ne bodem svojej nalogi kos, ker čaka me velika odgovornost. – Ali z božjo pomočjo upam premagati vse ovire ter hočem posvetiti vse svoje skromne moči našej prekornisti družbi. Toliko bolj se upam to doseči ker me podpirajo tudi vse zavedne rodoljubke.«⁷⁸ Istočasno je vodstvo prosila, naj se dotedanjima tajnici Nežiki Pitamic in blagajničarki Franji Gulič zahvali za ves trud in delovanje v podružnici. Predsednik CMD Tomo Zupan je odgovoril, naj mu v »zasebnem pismu« napiše vzroke njenega odstopa, ki vodstvu niso bili znani, da bodo lahko sestavili primerno zahvalo.⁷⁹ Ali je bila zahvala dejansko sestavljena in poslana obema članicama, ni znano.

Po moževi upokojitvi se je družina Skrinjar preselila v Trst. Tudi ob tej priložnosti je Skrinjarjeva na vodstvo CMD v Ljubljano naslovila naslednji dopis,

v katerem piše: »Prečastiti gospod, poslavljam se od istega vodstva kot blagajničarica ženske podružnice, ker mi je odpotovati v Trst, kjer se stalno namestim. Odpotovati mi je, ker sem vroče ljubila domovino, ker mi je bila na srcu naša prekornistna družba. Žrtva sem postala zlobnih jezikov! A dasi sem preganjana bode mi vedno pri srcu naša prekornistna družba. Obljubujem Slavnemu vodstvu, da se bodem tudi v novi domaciji trudila po svojej moči, ter tudi druge navduševala za isto!«⁸⁰ Kaj se je Skrinjarjevi v Sežani zgodilo, nam ni znano, sta pa oba zakonca v Trstu takoj začela aktivno sodelovati na narodnem področju. Skrinjarjeva je bila pobudnica in ustanoviteljica Zavoda sv. Nikolaja,⁸¹ ki je v letih od 1889 do 1919 v Trstu nudil zatočišče brezposelnim služkinjam in v mesto priseljenim dekletom. S prihodom v Trst se je namreč srečala z bedo deklet, ki so iz slovenskega goriškega in tržaškega zaledja prihajala v mesto z upanjem na boljši zaslužek in se pri bogatejših družinah udingala za služkinje. Številna dekleta, ki so ostala na cesti, so v zavodu, v katerem je sodelovalo veliko narodnozavednih tržaških Slovenk, našla zatočišče. Skrinjarjeva, ki je ostala njegova zvesta sodelavka vse do zaprtja leta 1919, je umrla leta 1931 v Križu pri Tomaju.⁸²

Ne gre se čuditi, da je večina omenjenih Sežančank v imenikih in seznamih podružnic navedena z moževim poklicem. Kot je ugotovil že Andrej Vovko, so se namreč v seznamih podružnic ženske z izjemo učiteljic, vzgojiteljic, uradnic, posestnic ali gostilničark, ki so navedle svoj poklic, navajale z moževim ali očetovim poklicem (učiteljeva žena, zdravnikova žena, posestnikova hči ...).⁸³ Moževa pomembnost in ugled sta določala tudi ženino veljavo v družbi. Tako je npr. Mahorčičeva navedena kot županova žena, Treova ima celo doktorski naziv po možu, Dukičeva je sodnikova žena, kot trgovčeva hči je navedena odbornica Antonija Drufovka.⁸⁴ Analiza poklicev pokaže, da so se v vrste CMD vključevale v prvi vrsti soproge ali hčerke izobraženih, premožnih ali v družbi kako drugače cenjenih posameznikov, torej prav tiste, ki so tudi po zakonski oziroma družinski poti že vstopile v javni prostor. Marsikatera je ledino orala na različnih javnih prireditvah ali pa sodelovala v dobredelnih društvih. Učiteljice, zlasti tiste na podeželju, pa so bile že tako ali drugače vpete v javno življenje. Če vzamemo za primer prav sežansko žensko podružnico, se je v njenih vrstah, po nam znanih podatkih, na različnih funkcijah zvrstilo kar nekaj učiteljic, in sicer Nežika Pitamic, Klementi-

⁷⁴ ZHT, Mici Treo piše Henrikumu Tumi. Veliko večji uspeh je Ruski krožek dosegel v Trstu (več glej Nadlišek, *Na obali*, str. 331; Pahor, *Slavljanska sloga*, str. 142).

⁷⁵ *Edinost*, 22. 9. 1921, št. 225, str. 2.

⁷⁶ Gabršček, *Goriški Slovenci II*, str. 27.

⁷⁷ Verginella, Marija Manfreda, por. Skrinjar, str. 72–73.

⁷⁸ ARS, AS 622, š. 4, dopis 3049.

⁷⁹ ARS, AS 622, š. 4, dopis 3049.

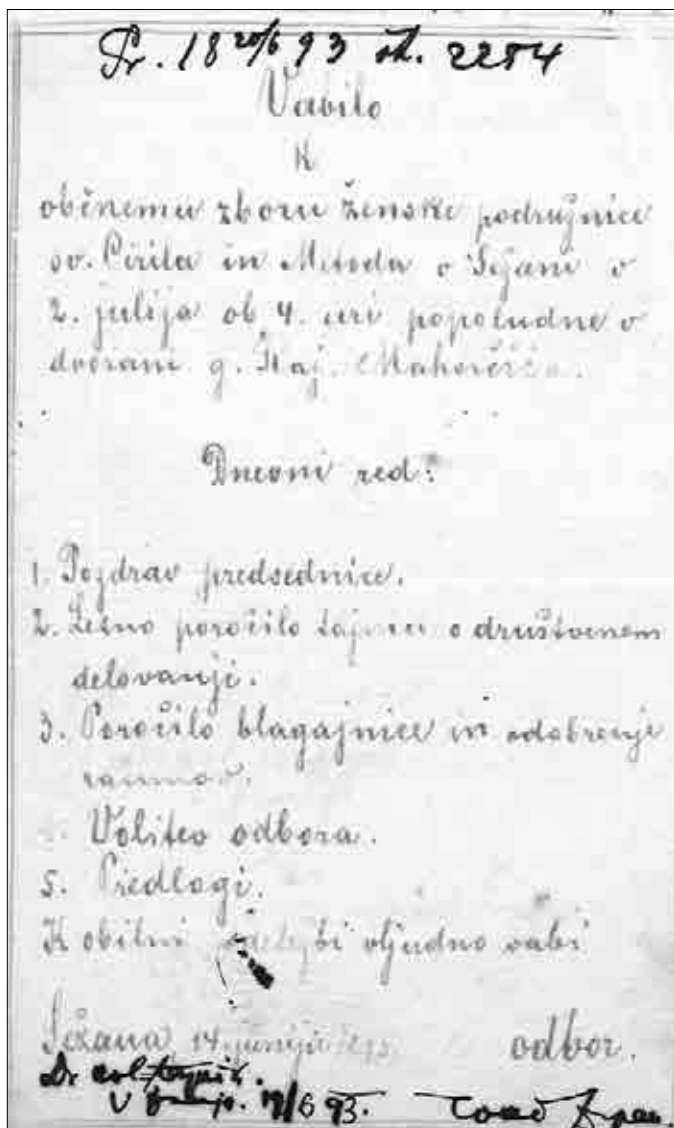
⁸⁰ ARS, AS 622, š. 4, dopis 3049. Na dopis Skrinjarjeve je Tomo Zupan pripisal, naj se ji izreče društvena zahvala, ter jo spodbudil, naj se v Trstu vključi v tamkajšnjo žensko podružnico.

⁸¹ Podrobneje glej Verginella, *Ženska obrobja*, str. 85–87, 171–173; Troha, *Slovensko žensko gibanje*, str. 55–57.

⁸² O Mariji Skrinjar glej Gabršček, *Goriški Slovenci II*, str. 27–28; Hočevnar, *Pot se vije*, str. 62; Verginella, Marija Manfreda, por. Skrinjar, 72–74.

⁸³ Vovko, *Odborniki in članstvo*, str. 9–10.

⁸⁴ ARS, AS 622, š. 4, dopis 3430.

Vabilo na občni zbor sežanske ženske podružnice, ki je potekal 2. julija 1893 pri Mahorčičevih (ARS, AS 622, š. 3, dopis 2254).

na Gaspari, Hermina Turšič, Pavla pl. Zierenfeld in Zvezoslava Delak. In medtem ko v mestih zasledimo članice – soproge (ali hčerke) sodnikov, odvetnikov, profesorjev, zdravnikov, trgovcev ali učiteljev, se na podeželju srečujemo s članicami – sprogami (ali hčerkami) posestnikov, gostilničarjev, učiteljev ali nadučiteljev, trgovcev in županov. V večji meri so v podružnicah CMD dejavni tudi njihovi soprogi ali očetje. V kolikšni meri to drži, si lahko pogledamo na primeru sprogov že omenjenih sežanskih članic. Poleg zakoncev Rybář sta npr. v podružnicah dejavna tudi že omenjena zakonca Kante, Roza in Matko, ki v moški podružnici opravlja najprej funkcijo predsednika, nato pa namestnika predsednika. Glede na primerjave priimkov članov pa je teh povezav gotovo še več.

Podružnično delovanje

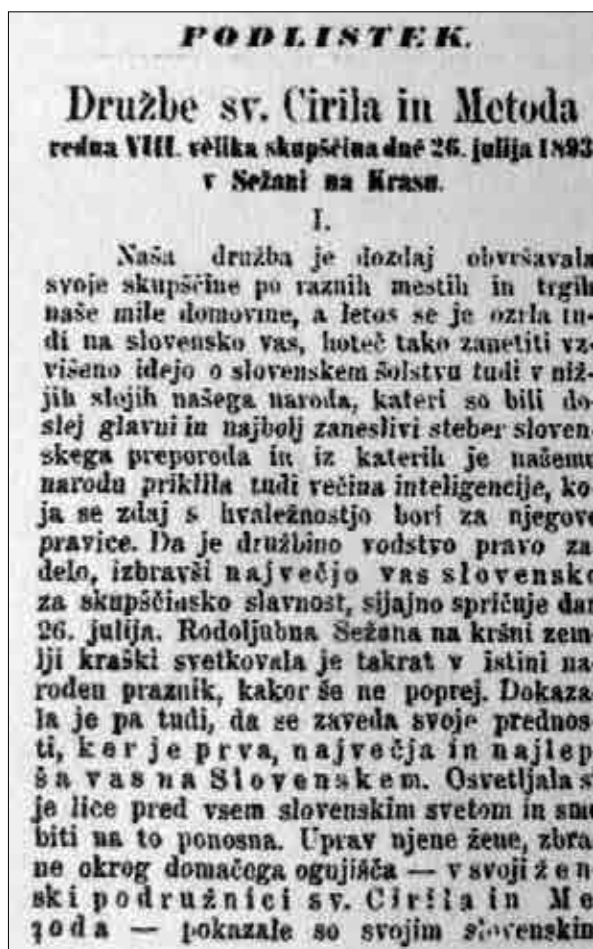
Sežanska ženska podružnica je takoj po ustanovitvi začela z delom. Že novembra je organizirala večjo veselico, ki je dosegla, vsaj po dopisu v *Slovenskem narodu*, velik uspeh. »Veselico otvorila je dražestna gospodičina Mici Mahorčičeva, podružnična blagajničarka, z daljšim, navdušenim govorom, v katerem je živo pred oči stavila prekrasno svrho in cilje naše šolske družbe, povdarjajoč ob jednom dolžnost in lepo nalogo slovenskih gospoj in deklet, sodelovati pri obrambi mile naše materinščine.«⁸⁵ Mahorčičeva je kasneje zaigrala še nekaj skladb na klavir, na sporedu sta bila tudi pe-tje in dramska igra, za zaključek pa so priredili šaljivo loterijo, katere izkupiček je bil nad pričakovanji.

⁸⁵ *Slovenski narod*, 25. 11. 1892, št. 270.

Naslednje leto je sežanska podružnica kot prva ženska podružnica gostila že omenjeno 8. redno skupščino CMD. Odbornice so s ponosom in navdušenjem sprejele organizacijo in izpeljavo srečanja. Kot možni datum so glavnemu vodstvu predlagale termin med 23. in 30. julijem 1893 – nazadnje je potekalo 26. julija, na praznik sv. Ane.⁸⁶ Priprave so stekle. Že 11. julija so glavnemu vodstvu v Ljubljano med drugim poročale tudi glede same skupščinske seje in obeda: »Ob 11. uri vrši se glavna skupščina na vrtu g. deželnega poslanca R. Mahorčiča ali pa v slučaju deževnega vremena v tukajšnjem novem šol. poslopju; za dovoljenje zadnjega priskrbi tukajšnja podružnica. Po zborovanju bode skupni obed tudi na lepem vrtu zgoraj omenjenega gospoda in v slučaju deževnega vremena pa v salonu. Ako bi bilo skupščinarjev nad 200 ali 300 potem se bode skrbelo za obed tudi po družih gostilnah kar se tu prav lahko zgodi.«⁸⁷ V Sežani gostiln ni manjkalo, zato za obed ni bilo pretiranih skrbi. Pri organiziranju popoldanskega izleta v jamo Vilenica pri Divači je odbornicam pomagal nadučitelj Matko Kante.⁸⁸

26. julija 1893 se je v kraško središče zgrnila nepregledna množica članov CMD. Goriške in tržaške udeležence je pozdravila odbornica sežanske CMD Maša Grom. Vsi skupaj so na postaji z godbo in plapolajočimi zastavami pričakali še poseben vlak iz Ljubljane, ki je prisopihal s polnimi vagoni udeležencev. Nagovorila jih je Mici Mahorčič, v imenu sežanske občine in ostalih kraških županstev pa jih je pozdravil njen oče, sežanski župan Rajmund Mahorčič. Po pozdravnem in zahvalnem odgovoru glavnega voditelja CMD Toma Zupana so sežanska dekleta udeležencem delila šopke, iznajdljive zastopnice šentjakobsko-trnovske ženske podružnice iz Ljubljane pa so v korist družbe prodale vse trobojne trakove z napisom »Bog i narod!«, ki so jih v ta namen prinesle s seboj. Celoten spreved se je premaknil proti slavnostno okrašenemu mestu. Sežanski fantje so pod vodstvom nadučitelja Matka Kanteta, ki je vodil priprave za celotno okrasitev, postavili poseben slavolok z napisom »Vam, ki ste naši!«, z vseh oken so visele cesarske zastave in slovenske trobojnice. Dopolnilnik v *Slovenecu* je poročanje s skupščine v Sežani zaključil s stavkom: »Sežana je osvedočila svoje lojalno in slovensko lice.«⁸⁹ Ker je bilo vreme lepo, se je po opravljenem cerkvenem obredu začela skupščina na vrtu gostilne župana Mahorčiča. Po zaključku je prav tam sledil skupni obed s številnimi napitnicami, med katerimi je igrala postojnska godba, prepevala pa sežanski mešani zbor in Ljubljanski oktet. Posebej navdušeno so udeleženci sprejeli nastop že omenjene desetletne učenke Franice Šelovin, ki je deklamira-

la Gregorčičevo pesem Blagovestniki.⁹⁰ Udeleženci so se nato z vlakom odpeljali do Divače, kjer jih je v imenu nakelskega župana sprejel in nagovoril divaški učitelj Ivan Bano ter jih pospremil na brezplačen ogled jame Vilenica. Za osvetlitev v jami je poskrbel Gospodarski svet. Zadovoljni udeleženci so se v večernih urah z vlaki odpravili proti domu. Vodstvo CMD je prav na sežanski skupščini »hvaležno priznalo slovenskemu ženstvu palmo prvenstva; ker so ženske podružnice kar tekmovala v načinih, kako bi družbi več prispevkov doposlale ter tako kot zveste hčerke razveselile svojo mater.«⁹¹ Sežanska ženska podružnica je za organizirano skupščino požela veliko pohval, posebne pohvale je bila deležna tudi njena predsednica Marija Mahorčič. V Poročilu o 8. veliki

Poročilo o uspešno izpeljani 8. veliki skupščini Družbe CMD, ki je potekala v Sežani 26. julija 1893, je v več delih objavila tudi Soča. Prvi del je izšel v obliki podlistka, v naslednjih številkah pa poročilo lahko sledimo na prvih straneh časopisa (Soča, 11. 8. 1893, št. 33, str. 1).

⁸⁶ ARS, AS 622, š. 3, dopis 2271.

⁸⁷ ARS, AS 622, š. 3, dopis 2283.

⁸⁸ ARS, AS 622, š. 3, dopis 2285.

⁸⁹ *Slovenec*, 8. 8. 1893, št. 180, str. 3; *Soča*, 11. 8. 1893, št. 33, str. 1–2.

⁹⁰ *Slovenec*, 1. 9. 1893, št. 200, str. 2–3.

⁹¹ *Kmetijske in rokodelske novice*, 1894, št. 30, str. 293. Več o poteku skupščine glej poročila, objavljena v *Slovenecu* (7. 8. 1893 in dalje) in *Soči* (11. 8. 1893 in dalje).

skupščini Družbe sv. Cirila in Metoda med drugim piše, da so Sežančanke pokazale »*svojim slovenskim sestram pot, katera vodi naš narod k lepši bodočnosti*«. ⁹² Tudi takratno slovensko časopisje se je na veliko razpisalo o uspelem dogodku. ⁹³ Res pa je, da so bili predstavniki osrednjih slovenskih in primorskih glasil še posebej vabljeni na skupščino, tudi z namenom, da bi o tem dogodku obširneje poročali.

Županstvo Sežane je po uspešno končani skupščini na svoji redni seji 6. avgusta 1893 sklenilo, da sežanska občina pristopa k Družbi CMD kot pokroviteljica, in je v ta namen vplačalo 200 K »*uvidevoši preimenovalno nalogo in prevzvišen narodni namen preraslavne družbe sv. Cirila in Metoda*«. ⁹⁴

Po uspešni skupščini je podružnica nadaljevala z delom. 30. maja 1897 je imela občni zbor v prostorih Franje Gulič, ki je člane v imenu predsednice Josipine Dukić tudi pozdravila. ⁹⁵ Po poročanju časopisa *Edinost* je bila udeležba popolna in dopisnica M. Franovičeva je z zadovoljstvom ugotavljala, da »*naša podružnica ne spi smrtnega spanja, temveč koraka med prvimi, kar je vesel znak, da se naše kraško ženstvo zaveda ter da vsestransko podpira prekorišno družbo*«. ⁹⁶ Tudi naslednje leto, 29. maja 1898, je letni zbor potekal na istem mestu. Za novo predsednico so članice izvolile Olgo Vodopivec. ⁹⁷

Kot razberemo iz finančnega poročila za leto 1909, ki sta ga takratna predsednica Anica Bajec in blagajničarka Milena Pirjavec poslali vodstvu v Ljubljano, je podružnica v prvi polovici leta priredila štiri veselice s skupnim izkupičkom v višini 936,53 K. ⁹⁸

10. marca 1910 je letni zbor potekal v Polleyevi restavraciji. Za predsednico je bila zopet potrjena Anica Bajec, ki je v svojem govoru med drugim predlagala sodelovanje s tamkajšnjo moško podružnico. Do sodelovanja je dejansko tudi prišlo. Že 30. maja

Sežanska ženska podružnica sv. Cirila in Metoda bo imela svoj letni zbor dne 29. maja ob 4. uri pop. v prostorih gospe Fr. Guličeve s sledečim dnevnim redom: 1. Pozdrav predsednice (namestnice); 2. Poročilo blagajničarice; 3. Poročilo tajnice; 4. Volitev odhoda; 5. Volitev zastopnic podružnice na skupščini družbe; 6. Predlogi. Na obilno udeležbo vabi **ODBOR.**

Vabilo na občni zbor sežanske ženske podružnice, ki je potekal 29. maja 1898 pri Franji Gulič, objavljeno v časopisu Edinost (Edinost, 20. 5. 1898, št. 79, str. 3).

je podružnica med drugim vodstvu v Ljubljano poročala, da bosta 10. julija skupaj z moško priredili narodno prireditev ob petindvajsetletnici ustanovitve Družbe CMD. ⁹⁹ V ta namen je bil imenovan poseben »veselični odbor CMD«, ki je med drugim po okoliških vaseh pobiral prispevke za veselico. Kot beremo v zahvali, ki so jo organizatorji objavili v *Soči*, je bila prireditev uspešna. Svojo udeležbo je potrdilo več narodnih društev, zanimanje pa je bilo veliko zlasti med narodnjaki na Tržaškem. Po sprejemu gostov in veličastnem sprevodu skozi Sežano sta sledila nastop pevskih društev in vsesplošna veselica. Iz zahvale izvemo, da je bila prireditev tudi finančno uspešna, saj je bilo čistega dobička 1700 K. ¹⁰⁰ Seveda so se našli tudi nasprotniki, ki so jim šle take prireditve ali celo prireditelji sami »v nos«. Eden takih je bil »Opazujoč Sežanec«, ki je v *Edinosti* bralce vabil na omenjeno prireditev: »... *Ne zabite naše mile družbe ta dan! Spomnite se reševalčice našega zatiranega naroda vsaj letos ob 25-letnici! [...] Pridite vsi 10. julija na Kras v Sežano, kajti vsak bo iznenaden. Kaj sličnega ni še videl nikjer na Krasu. Na vsakogar bo vplivala čarobna razsvetljava. – Veselični prostor bo nudil nekaj divnega, čarokrasnega, tajinstvenega. Človek se bo čutil prenesenega v kak zakleti vrt...*«. ¹⁰¹ V nadaljevanju je sicer avtor bralcem obljubljal, da bo o tem dogodku še poročal, vendar tega ni mogoče zaslediti.

4. februarja 1912 je sežanska ženska podružnica priredila veselico v korist slovenskih podružničnih šol na narodnostno ogroženih območjih. Na prireditvi, ki je bila po poročanju *Edinosti* zaradi različnih ovir po dobrem letu prva taka prireditev za potrebe CMD, sta sodelovala domače pevsko in glasbeno društvo »Kraška vila« ter »dramatični klub«. ¹⁰² Glavna ovira je bil verjetno izbruh kolere. Vsaj tako lahko razberemo iz poročila podružnice za leto 1911, ki ga je pripravila blagajničarka Angela Bandelj. V njem piše, da zaradi kolere, ki je divjala v Trstu, ni bilo dovoljeno organizirati kakršnihkoli veselic ali javnih prireditev. Ena od ovir so bile verjetno tudi razmere, o katerih je pisala podružnična tajnica Mici Amf v pismu, ki ga je 30. avgusta 1912 naslovila na glavno vodstvo CMD: »*Občni zbor se je sicer vršil pozno, pa priznati moram, da smo se ga bale, vsled tukajšnjih razmer. Trdno sem že bila prepričana da naša podružnica ob odhodu velezaslužne dosedanje predsednice, čislane g. Anice Bajčeve – zaspi. Ker smo se spanja strašile, sklenile smo združiti se z moško podružnico, ker pa to res kaže korake k nazadovanju napele smo vse moči in v nedeljo volile novi odbor.*« ¹⁰³ Istočasno je vodstvu še sporo-

⁹² *Edinost*, 9. 8. 1893, št. 63, str. 2.

⁹³ Pohvalnim dopisom o veliki skupščini CMD v Sežani in objavljenim poročilom s skupščine sledimo v avgustovskih številkah časopisov *Edinost*, *Soča*, *Slovenec* in *Slovenski narod*.

⁹⁴ ARS, AS 622, š. 3, dopis 2443.

⁹⁵ *Edinost*, 25. 5. 1897, št. 63, str. 3.

⁹⁶ *Edinost*, 5. 6. 1897, št. 67, str. 3.

⁹⁷ *Edinost*, 2. 6. 1898, št. 89, str. 2.

⁹⁸ ARS, AS 622, š. 20, dopis 1311.

⁹⁹ ARS, AS 622, š. 20, dopis 1311.

¹⁰⁰ *Soča*, 23. 7. 1910, str. 2.

¹⁰¹ *Edinost*, 16. 6. 1910, št. 165.

¹⁰² *Edinost*, 2. 2. 1912, št. 33, str. 4.

¹⁰³ ARS, AS 622, š. 27, dopis 1882. Kot navaja Skrinjar, je bil Alojz Bajc, mož Anice Bajc, vodja c.-kr. pripravnice za učitelje v Sežani, ki pa so jo v šolskem letu 1911/1912 ukinili (Skrinjar, *Sežana*, str. 102). Morda sta se odelila zaradi nove službe.

Ženska podružnica „Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani“

Sežana, Sežana

Ustanovljena z statutom št. 1, Sežana

dne 29. IX. 1878 (rev. 16. 9. 12.)

Na občnem zboru z dne 25. 9. 1912. izvoljeno načelnstvo:

1. Predsednica: g.a. Vanda Čebular

2. Zastopnica: Albi Benčina

3. Skladničarka: g.a. Adela Pajnič

Namestniki: 1. g.a. Mary Končičeva

2. h. Petra Kantič

3. h. Adela Pajnič

Drugi odborniki: g.g.-e. Franja Gulčičeva, Marya Koflerova, Zofija Benčina, Irma Novak, An. Uršula Kofler, in Marya Končičeva

Število družbenikov v letu 1912 in pa njih v istem letu vplačani prispevki:

12	pokroviteljice	a) starih 12 Njih Ciril Metodov dar	K	v
		b) novih		
7	ustanovništev	a) starih 7 Njih Ciril Metodov dar		
		b) novih Njih ustanovništev je bila plačana podruž.		
41	členic	letnega št. 2 K	52	-
		Ciril Metodov dar		
	podpornikov			
60	stov		52	K -

3. Kuj zastopniki za veliko skupščino so bili izvoljeni:

1. Marya Končičeva, Adela Pajnič, Marya Koflerova, Petra Kantič

2. Opomba: Od 12 pokroviteljic je ena gospa mrtva in ena p. gospa Adela Kofler, prava, da si to vrnemo na zboru.

Sežana, dne 20. 9. 1912.

Predsednica (pr): Vanda Čebular
i. s. predsednica

Zastopnica (pr): Albi Benčina

NB. Imena, katera so v občinski, izvoljeni izračunavajo se po ustanovitvi skupščine in njihovi prispevki se plačujejo po vsaki letni skupščini. Tiskarica pa se za vsako leto običajno plačuje ločeno. Če se ne plačuje, se plačuje na račun: "Vodstvo družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani".

Izpolnjeni obrazec z dne 20. septembra 1912, ki ga je po izpeljanem občnem zboru sežanska ženska podružnica poslala glavnemu vodstvu v Ljubljano. Na obrazcu, ki so ga morale podružnice vsako leto na novo izpolniti in poslati matični družbi v Ljubljano, so bili navedeni na občnem zboru potrjeni odborniki (vodstvo), število vseh članov in prejemkov ter zastopnik oziroma zastopniki, ki se bodo udeležili velike skupščine CMD (ARS AS 622, š. 27, dopis 2140).

čila, da v okviru vseslovenskega cvetličnega dneva¹⁰⁴ ženska podružnica v Sežani ne bo organizirala svojega cvetličnega dne, ker je ocenila, da zaradi številnih prireditev, ki potekajo v bližnji okolici, ta ne bi prinesel zelenega uspeha, zato bo raje nabrala »kolikor

mogoče lepih cvetov« in jih za 14. september 1912 poslala glavnemu odboru v Ljubljano.¹⁰⁵ Očitno so si premislili, kajti 8. oktobra 1912 sta predsednica ženske podružnice Vanda Čebular, ki je bila izvoljena na že omenjenem občnem zboru avgusta 1912, in predsednik moške podružnice Anton Breginc vodstvu v Ljubljano sporočila, da podružnici skupaj organizi-

¹⁰⁴ Cvetlični dnevi so bili redna dobrodelna prireditev Družbe CMD in njenih podružnic, na kateri so s prodajo cvetja nabirali denar v korist družbe.

¹⁰⁵ ARS, AS 622, š. 27, dopis 1882.

rata cvetlični dan v korist Družbe CMD, in sicer 12. in 13. oktobra. Zapletlo pa se je pri denarju. Čebularjeva je namreč 29. decembra 1912 od vodstva dobila dopis, v katerem jo sprašujejo, koliko denarja je bilo nabranega in kaj je z njegovim nakazilom. Takoj naslednji dan je odgovorila, da sta bila cvetlična dneva organizirana v »*priid družbe, Sokola in Branibora na podlagi tiskovin katere smo prejeli od gori imenovanega vodstva v mesecu avgustu*«, dohodek v višini 430,64 K pa da je bil že 15. oktobra poslan centralnemu odboru vseslovenskih cvetličnih dnevov, ki je prejemek tudi potrdil. »*Čudno se nam dozdeva, da niste bili od centralnega odbora obveščeni o izidu naših cvet. dnevov. Blagovolite se pri istemu informirati*,« je še zapisala v zvezi s tem in prosila za pojasnilo.¹⁰⁶ Vodstvo je Čebularjevi januarja 1913 odgovorilo, da je od centralnega odbora prejelo obvestilo, da so iz Trsta na račun cvetličnih dnevov prejeli le skupen znesek v višini 2244 K, ne pa točnega izpisa deleža posameznih podružnic. Na podlagi obeh dopisov sežanske predsednice je vodstvo sklenilo, da bo od zneska 2244 K odštelo 430,64 K in jih prenakazalo v korist družbe. Postopek je bil izpeljan februarja 1913 in zadeva se je zaključila.¹⁰⁷ 16. marca 1913 je podružnica sklicala občni zbor, na katerem je potrdila staro predsednico Čebularjevo, 12. in 15. avgusta je organizirala še dva cvetlična dneva, konec leta pa zaključila s silvestrsko veselico.¹⁰⁸

V delovanje podružnice je posegla prva svetovna vojna, ki je presekala normalen tok življenja in razvoja na vseh področjih. Na ozemlju, na katerem je potekala fronta, je življenje povsem zamrlo. Dogajanje z bojišč se je posredno čutilo tudi v zaledju, ki je sprejemalo posledice vojnih spopadov. Sežana se je znašla v neposredni bližini soške fronte. Čez mesto so se pomikali valovi beguncev. Sežanske hiše so se, kot piše Skrinjar, spreminjale v bolnišnice za ranjence in začasna bivališča vojakov, ki so prihajali ali odhajali na fronto. Ranjencem so nudile pomoč članice sežanskega *Gospinsko-podpornega društva Rudečega križa*.¹⁰⁹ Sklepamo lahko, da so bile med njimi tudi članice sežanske podružnice CMD. Ne nazadnje je samo vodstvo CMD ob začetku vojne vse svoje podružnice pozvalo, naj »*delujejo vsaka v svojih razmerah v prosepah blagotvornega društva Rdečega križa*«. ¹¹⁰

Na novo izrisane meje po prvi svetovni vojni so Sežano vključile v novo državo Italijo. V novonastalih razmerah sežanska ženska podružnica ni obnovila svojega delovanja in je tako delila usodo ostalih podružnic v goriškem in tržaškem prostoru. V veliki meri gre vzroke iskati v porajajočem se fašizmu, ki je trkal na vrata in s svojo represivno politiko počasi prepovedal delovanje kakršnihkoli »tujerodnih« dru-

štev. Po drugi strani pa tudi sami CMD po vojni ni uspelo obnoviti vseh svojih vrtcev in šol, zlasti v goriškem prostoru. K temu je ne nazadnje pripomogla na novo začrtana državna meja, ki je ločila primorske Slovence od sonarodnjakov in otežila obmejno sodelovanje.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije
AS 622, Družba sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, 1885–1941, š. 2–31.

ASGO – Archivio di stato di Gorizia
ASGO, I.R. Capitanato Distrettuale di Gorizia, B. 29, F. 463, Registro delle società.

ZHT – Zapuščina Henrika Tume (hrani Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica).

ČASOPISI

Edinost, 1888, 1893, 1894, 1897, 1898, 1910, 1912, 1917, 1921.

Jutro, 1929.

Novice, 1868, 1894.

Slovenec, 1893.

Slovenski narod, 1891–1893, 1929.

Soča, 1888, 1893, 1910.

Vestnik/Koledar šolske družbe sv. Cirila in Metoda, 1892–1914, 1928, 1934, 1938, 1941.

Ženski svet, 1928, 1929.

LITERATURA

Gabršček, Andrej: *Goriški Slovenci*, II. del. Ljubljana: samozal., 1934.

Gombač, Metka; Pavla Hočevar. *Splošno žensko društvo 1901–1945* (ur. Nataša Budna Kodrič in Aleksandra Serše). Ljubljana: ARS, 2003, str. 307–317.

E. D. [Emil Devetak]: Rojce Josip. *Primorski slovenski biografski leksikon*. Gorica, 1994, str. 800.

Hočevar, Pavla: *Pot se vije: spomini*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1969.

Hočevar, Pavla: Spomnimo se... *Koledar CMD*, 1934, str. 68–70.

Judson, Peter M.: The Gender Politics of German Nationalism in Austria 1880–1900. *Austrian Women in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. Providence/Oxford: Berghahn Books, 1996, str. 1–18.

Kastelic, Janko: Rodbina Gulič in njihova gostilna. *Kraški obzornik*, 15, 2013, št. 5, str. 13–14.

¹⁰⁶ ARS, AS 622, š. 28, dopis 2889.

¹⁰⁷ ARS, AS 622, š. 28, dopis 2889.

¹⁰⁸ ARS, AS 622, š. 31, dopis 499.

¹⁰⁹ Skrinjar, *Sežana*, str. 109, 126.

¹¹⁰ *Koledar CMD za 1915, 1914*, str. 170.

- Kastelic, Janko: *Sežana, ljudje in kraji skozi čas*. Sežana: samozal., 2013.
- Marušič, Branko: Gregorin, Gustav. *Enciklopedija Slovenije*, zv. 3. Ljubljana, 1989, str. 385.
- Marušič, Branko: Mahorčič Rajmund (Francišek, Karel). *Primorski slovenski biografski leksikon*, 9. snopič. Gorica, 1983, str. 330.
- Melik, Živa: Eleonora Jenko Groyer. *Splošno žensko društvo 1901–1945* (ur. Nataša Budna Kodrič in Aleksandra Serše). Ljubljana: ARS, 2003, str. 241–247.
- Mokronoška [Ljudmila Roblek]: Z Dolenjskega koncem avgusta. *Slovanski svet*, 1895, št. 34, str. 322.
- Nadlišek Bartol, Marica: *Na obali*. Trst: ZTT = EST, 2005.
- Pahor, Milan: *Slavljanska sloga*. Trst: ZTT = EST, 2004.
- Rustja, Peter: *Otokar Rybář v dunajskem parlamentu*. 1. del. Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček; Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2001.
- Selišnik, Irena: *Prihod žensk na oder slovenske politike*. Ljubljana: Sophia, 2008.
- Serše, Aleksandra: Glasbenice. *Splošno žensko društvo 1901–1945* (ur. Nataša Budna Kodrič in Aleksandra Serše). Ljubljana: ARS, 2003, str. 396–398.
- Skrinjar, Pavel: *Sežana: sonce nad prestolnico Krasa*. Logatec: Ad Pirum, 2006.
- Šilc, Jurij: *Zgodovina župnije Šmartno pod Šmarno goro*. Šmartno pod Šmarno goro: Župnijski urad, 2001.
- Šorn, Mojca: Maša Grom. *Splošno žensko društvo 1901–1945* (ur. Nataša Budna Kodrič in Aleksandra Serše). Ljubljana: ARS, 2003, str. 161–163.
- Troha, Nevenka: Slovensko žensko gibanje v Trstu na prelomu 19. in 20. stoletja. *Splošno žensko društvo 1901–1945* (ur. Nataša Budna Kodrič in Aleksandra Serše). Ljubljana: ARS, 2003, str. 44–58.
- Tuma, Henrik: *Iz mojega življenja: spomini, misli, izpovedi*. Nova Gorica: Tuma, 1997.
- Verginella, Marta: Marija Manfreda, por. Skrinjar. *Pozabljena polovica* (ur. Alenka Šelih et al.). Ljubljana: Tuma, SAZU, 2007, str. 72–74.
- Verginella, Marta: *Ženska obrobja: vpis žensk v zgodovino Slovencev*. Ljubljana: Delta, 2006.
- Vovko, Andrej: Družba sv. Cirila in Metoda na Goriškem. *Jadranski koledar*, 1983, str. 96–111.
- Vovko, Andrej: *Mal položi dar...: portret slovenske narodnoobrambne solske organizacije Družbe sv. Cirila in Metoda: 1885–1918*. Ljubljana: Slovenska matica, 1994.
- Vovko, Andrej: *Odborniki in članstvo podružnic Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004.

S U M M A R Y

A contribution to the work of the Sežana-based women's subsidiary of the Cyril and Methodius Society

The article first briefly presents the Cyril and Methodius Society, which was founded in 1885. Special focus is on the role of women who massively joined its subsidiaries and distinguished themselves in charitable service and raising national awareness.

Based on archival and newspaper sources the article then describes the work of the women's subsidiary of the Cyril and Methodius Society for Sežana and its surroundings. The subsidiary was founded with a decree issued by the Trieste Lieutenancy No. 16877/1 on 6 October 1892. According to the data published in yearly calendars (gazettes) of the Cyril and Methodius Society, the subsidiary had 108 female members on its foundation and 133 in 1898, which was its all-time high. In 1903, its membership dropped to 59 and then increased again in the years immediately preceding the First World War, but never exceeded 95. The women's subsidiary in Sežana dissolved before the end of the First World War and was not restored afterwards. In this regard, its destiny was similar to that of all other subsidiaries in the Littoral which were never brought back to life, once this part of Slovenian territory was made part of Italy.

As established from available sources, the Sežana-based subsidiary had, similarly to other subsidiaries of the Cyril and Methodius Society, organised fetes, fundraising and charity events, and held annual general meetings. It was the first women's subsidiary to have organised and housed a great annual meeting of the entire Cyril and Methodius Society, which took place on 26 July 1894 in Sežana. It was there that Slovenian women were for the first time awarded the »Palm of Victory«, which the Cyril and Methodius Society conferred for exceptional accomplishments. The successfully implemented general meeting brought great praise to the women of Sežana and received major press coverage. The subsidiary collaborated with the men's subsidiary in Sežana, which was founded only two years after the women's subsidiary. Together they implemented many successful campaigns and events.

The subsidiary's roster includes quite a few names of Sežana's known female inhabitants. The article focuses on those who played a visible part in the society's operations, e.g. presidents, secretaries and treasurers (Marija Mahorčič and her daughter Mici Mahorčič Treo, Franja Gulič, Zinka Kastelic Rybář, Maša Grom and Marija Skrinjar). The article also provides a short outline of their life stories.